

Novas localidades de *Succisa pinnatifida* Lange (*Dipsacaceae*) na provincia de A Coruña (NO ibérico)

New localities of *Succisa pinnatifida* Lange (*Dipsacaceae*) in the province of A Coruña (Iberian NW)

C. BOULLÓN AGRELO¹ & X. I. GONZÁLEZ MARTÍNEZ²

1. Rúa da Angustia, 114. 15948, A Pobra do Caramiñal (A Coruña)

2. Avda. Miguel Rodríguez Bautista, 23. 15960, Ribeira (A Coruña)

carlos@boullon.org; *xoseignaciogonzalez@yahoo.es

*: Corresponding author

(Recibido: 22/05/2015; Aceptado: 17/09/2015; Publicado on-line: 28/09/2015)

Resumo

Neste traballo apórtase información sobre a distribución, demografía e estado de conservación de varios núcleos poboacionais de *Succisa pinnatifida* Lange, todos eles localizados no concello de A Pobra do Caramiñal (A Coruña). No seu conxunto, constitúen a poboación de maior tamaño coñecida ata o momento en Galicia, cun total de 6676 individuos. Durante o traballo de campo púidose constatar que a especie se encontra mellor representada naquelas zonas sometidas ás rozas periódicas que se levan a termo baixo as liñas de alta tensión, polo que se recomenda manter este método de curta que claramente beneficia á planta.

Palabras clave: Flora vascular, especie ameazada, distribución, demografía, ecoloxía, estado de conservación, Galicia, NO España.

Abstract

In this paper, we provide data on distribution, demography and conservation status of several subpopulations of *Succisa pinnatifida* Lange. These local populations are located in the municipality of A Pobra do Caramiñal (A Coruña). As a whole, they constitute the largest population known to date in Galicia, with a size of 6676 individuals. The species is best represented in those areas subject to periodic clearings, under the high voltage lines; so it is recommended to keep this method of clearing for being manifestly beneficial to the plant.

Keywords: Vascular flora, threatened species, distribution, demography, ecology, conservation status, Galicia, NW Spain.

INTRODUCCIÓN

Succisa pinnatifida Lange é unha dipsacéa cunha distribución mundial limitada ao SO de Galicia (MERINO, 1906: 502, 503; BUCH, 1951;

SOÑORA *et al.*, 1993: 28; ORTIZ & MOURIÑO, 2004: 520; MORENO, 2008: 44; MORENO, 2010: 35; SILVA-PANDO *et al.*, 2009: 50) e o NO e SO de Portugal (DEVESA, 2007: 313; FLORA-ON, 2015). Trátase dunha planta catalogada “En

Perigo Crítico” (CR) segundo as categorías da UICN (2012) e como especie “En perigo de extinción” no *Catálogo Galego de Especies Ameazadas* (Decreto 88/2007 de 19 de abril. DOG de 9 de mayo; ROMERO-BUJÁN, 2007).

Durante a elaboración do *Atlas y Libro Rojo de la Flora Vasculare Amenazada de España* (BAÑARES *et al.*, 2004) contabilizáronse menos de 1500 individuos en tan só catro localidades de Galicia (ORTIZ & MOURIÑO, *op. cit.*: 521), mais dende a elaboración de dito traballo foron detectadas varias poboacións novas. Deste xeito, nas consultas realizadas en diferentes bases electrónicas de datos, púidose comprobar a existencia dun maior número de localidades: 23 segundo o portal ANTHOS (2015), e 17 e 11 cuadrículas 1 x 1 km² para Galicia e Portugal respectivamente según o proxecto BIODIV–GNP (2015). Non logramos obter datos dos tamaños poboacionais de Portugal. Ata o momento, o maior núcleo coñecido en Galicia estaba situado en A Cruz de Moldes, entre os concellos de A Pobra do Caramiñal e Ribeira (ORTIZ & MOURIÑO, *op. cit.*).

Os obxectivos do presente estudo foron os seguintes: (i) cuantificar o número de individuos en cada parcela de mostraxe e obter así o tamaño total da poboación mostreada, e (ii) avaliar o estado de conservación da planta na área de estudo.

MATERIAL E MÉTODOS

Entre setembro e decembro de 2012 prospecciónanse as zonas susceptibles de contar con presenza de *S. pinnatifida* no territorio de Posmarcos (A Pobra do Caramiñal). A parroquia de Posmarcos ten forma romboidal e está delimitada no SO polo río Pedras, no NO polos cumios do Petón da Hedra, Petón do Corrumil e Alto do Salgueiro, polo NE limita co Concello de Boiro e polo SE coa Ría de Arousa. Os esforzos de mostraxe centráronse en zonas con xistos e con mato pouco desenvolvido, evitando o substrato granítico, zonas cun estrato arbustivo denso e áreas con solo de uso agrícola. Os medios examinados incluíron áreas de mato-gueira aclarada, piñeirais, eucaliptais e beiras de camiños e pistas. A finalidade desta primeira fase do traballo foi tratar de localizar novos puntos con presenza de *S. pinnatifida*.

Entre setembro e outubro de 2013 mostráronse aqueles puntos onde *S. pinnatifida* fora detectada

o ano anterior, co obxectivo de facer un recuento directo dos individuos. O censo dos individuos localizados baixo liñas de alta tensión, onde se obtiveron as maiores densidades, realizouse parcelando a franxa afectada en rectángulos de dous metros de ancho, coa axuda de estacas e corda. O recuento do resto dos núcleos, fíxose contabilizando os individuos localizados segundo o sentido da marcha, en liña recta ou en zigzag, en función da forma do núcleo. Mediante o uso de GPS, obtivéronse os límites do polígono convexo mínimo que incluía a todos os individuos de cada núcleo poboacional. Estes polígonos foron posteriormente utilizados para realizar un cálculo aproximado da área de extensión de presenza (*sensu* BAÑARES *et al.*, 2004: 44) de *S. pinnatifida* dentro da superficie total estudada. Nin se delimitaron nin se censaron os dous núcleos xa coñecidos con anterioridade, ambos localizados dentro dos límites da área de estudo: o situado a carón do C.E.I.P “Pilar Maestu Sierra” e ubicado en Cadreche, e A Lomba-Punta da Mercé.

Consideramos toda a zona de Posmarcos como unha única poboación, xa que probablemente ata non hai moito tempo debeu ser unha unidade claramente definida, con probable intercambio xenético entre os seus individuos. Tomamos como un núcleo de poboación ou subpoboación aquel conxunto de individuos que está a unha distancia de máis de 100 metros do conxunto máis próximo.

RESULTADOS

Os núcleos de poboación presentes na Táboa I están ordenados aproximadamente de Norte a Sur (Fig. 1) e sitúanse entre os 18 e 183 m.s.n.m. O recuento das novas subpoboacións localizadas dentro do territorio de Posmarcos ascendeu a un total de 6676 individuos, que no seu conxunto apareceron distribuídos nunha área de aproximadamente 0,1 km², na súa maioría integrados en unidades de *Ulici-Ericetum cinereae*.

A especie resultou especialmente abundosa nas áreas situadas baixo as liñas de alta tensión que se rozan periodicamente, onde se atopan as 5/6 partes da poboación local total (O Conchido, Ribeiriña e SO do Freixo). A concentración de individuos nestas áreas supón que o aumento de extensión de presenza a nivel global non sexa moi significativo.

Táboa I. Ubicación dos diferentes núcleos poboacionais, coordenadas xeográficas (UTM 29T; ETRS89), número de individuos e data do censo

Table I. Location of the different subpopulations, geographic localization (UTM 29T; ETRS89), number of individuals and census date

Ubicación	UTM (X, Y)	Individuos	Data do censo
Ponte das Taras	506222, 4721182	38	12/10/2013
Vilariño	506655, 4720546, entre 506706, 4720631 e 506776, 4720744	75	29/09/2013
Estrada de S. Isidro a San Paio	505241, 4720143	24	29/09/2013
O Conchido	506976, 4720174 507035, 4720087 507090, 4719861 507261, 4719836 507263, 4719971 507095, 4720089 507028, 4719845 507198, 4720011	2079	29/09/2013; 13, 15 e 16/10/2013
Camiño da Croa	505832, 4719548 505857, 4719670 505874, 4719612	24	08/10/2013
Norte do Freixo	506363, 4719605 506431, 4719736 506392, 4719529	136	05/10/2013
Ribeiriña	506661, 4719452 506887, 4719518 506930, 4719531 506989, 4719691 506904, 4719709 506755, 4719680 506847, 4719719	2746	17, 19 e 20/10/2013
A Recosta	505756, 4719420 505843, 4719364 505833, 4719470	75	12/10/2013
Oeste de Cadreche	505910, 4719273 505916, 4719212 505891, 4719220	72	10/10/2013
Cruceiro Novo	505307, 4719186	2	12/10/2013
Leste de Cadreche	506142, 4719269 506120, 4719292 506152, 4719306	27	12 e 20/10/2013
Suroeste do Freixo	506498, 4719314 506556, 4719326 506365, 4719154	862	5, 6/10/2013
Entre Sanguilexo e Río Lérez	505441, 4718957 505408, 4718787 505434, 4718653 505564, 4718831 505621, 4718911 505486, 4718742	234	13/10/2013
Saborido	505848, 4718939	12	15/10/2013
Cadreche de Abaixo	506175, 4719013 506149, 4719018 506090, 4719063 506117, 4719081 506217, 4719070	177	21, 22/9/13

Táboa I. Ubicación dos diferentes núcleos poboacionais, coordenadas xeográficas (UTM 29T; ETRS89), número de individuos e data do censo (continuación)

Table I. Location of the different subpopulations, geographic localization (UTM 29T; ETRS89), number of individuals and census date

Sanguilexo	505248, 4718742	20	12/10/2013
Portofreixo	505776, 4718642	33	15/10/2013
	505832, 4718653		
O Inferniño	505535, 4718564	15	15/10/2013
Crocha de poñente	505170 4718163	25	12/10/2013
	505223 4718152		
TOTAL		6676	

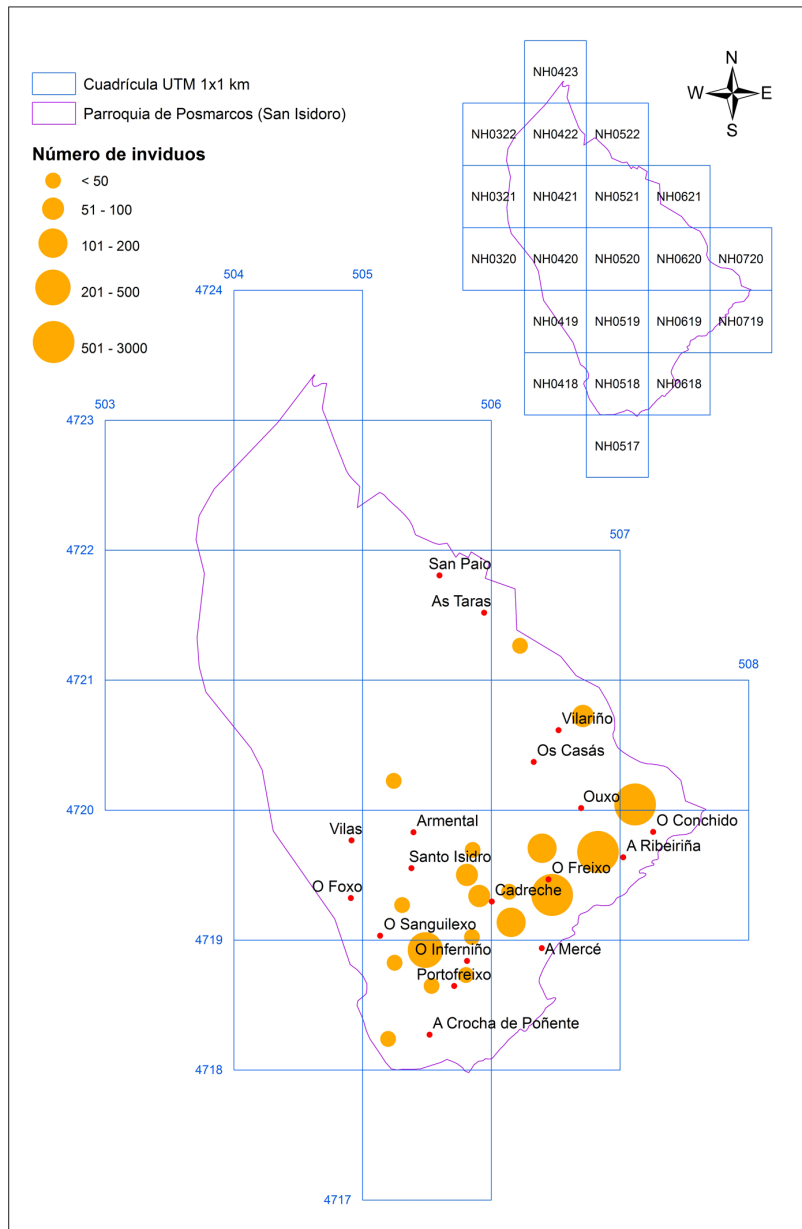

Fig. 1. Cuadrículas UTM 1x1 (29T; ETRS89), novos núcleos poboacionais e número de individuos na parroquia de Posmarcos (A Pobra do Caramiñal, A Coruña, NO España)

Fig. 1. UTM 1x1 grids (29T; ETRS89), new subpopulations and number of individuals in Posmarcos (A Pobra do Caramiñal, A Coruña, NW Spain)

Por último, cómpre sinalar que a maior parte dos individuos observados durante a realización das mostraxes achábanse en antese. Como excepción, nas localidades de O Conchido e Vilariño atopamos unha cantidade significativa de exemplares en forma de moutas basais de follas, debido principalmente ao aproveitamento tradicional da cobertura vexetal con fins agropecuarios, realizado pouco antes ao censo desas parcelas.

CONCLUSIÓNS

O total de individuos censados no conxunto das localidades estudadas converte á presente poboación na máis importante coñecida ata o momento en territorio galego. Por si soa, é catro veces maior que a totalidade dos efectivos poboacionais dados para Galicia en 2004. Á superficie avaliada neste traballo habería que engadirlle as parcelas localizadas en A Lomba-Punta de A Mercé e nos arredores do CIEP de Cadreche, non incluídas no presente estudo, así como a clásica localidade de A Cruz de Moldes e as existentes no próximo concello de Boiro (obs. pers.) e o resto do territorio galego.

A pesar do evidente incremento do número de efectivos poboacionais, o incremento na área de extensión é moito menos significativo, polo que todo parece indicar que a especie segue cumprindo o criterio B2 da UICN (*vid.* BAÑARES *et al.*, *op. cit.*: 44, 521) para a categoría “En Perigo Crítico” (CR), baremo utilizado para tal adxudicación no *Atlas y Libro Rojo de la Flora Vasculare Amenazada de España* (ORTIZ & MOURIÑO, *op. cit.*).

Por outra parte, a principal ameaza que detectamos nesta poboación é o cambio de técnica nas rozas que periodicamente se realizan tanto baixo as liñas de alta tensión como nas cunetas das estradas e marxes de camiños. Cremos que o réxime actual beneficia a *S. pinnatifida*, posto que atenúa significativamente a competencia que exerce o mato sobre a especie. Por conseguinte, calquera cambio no método de roza podería resultar perxudicial (*i. e.* substitución de rozas mecánicas por fitocidas ou cambios na época de desbroce). No caso do núcleo poboacional localizado en Vilariño, asentado sobre camiños, a principal ameaza é o abandono destes, xa que a planta podería chegar a desaparecer pola competencia vexetal. Ademais,

hai tres núcleos localizados en zonas urbanizables, segundo o Plan Xeral de Ordenación Municipal (PXOM) de A Pobra do Caramiñal: Portofreixo, O Inferniño e A Crocha de Poñente. Este feito tamén pode constituír unha ameaza para a supervivencia da especie nestes enclaves no futuro.

Finalmente, cómpre ter esperanza de que poidan aparecer novas poboacións, froito de futuras prospeccións en localidades aínda non estudadas.

AGRADECEMENTOS

A Gabriel Lojo Pose pola confección do mapa que acompaña o presente traballo, e aos revisores anónimos cuxas suxerencias contribuíron á mellora do texto inicial.

REFERENCIAS

- ANTHOS (2015). *Sistema de información de las plantas de España*. Real Jardín Botánico de Madrid, C.S.I.C.–Fundación Biodiversidad. Disponible en <http://www.anthos.es> [10/09/2012].
- BAÑARES, Á., BLANCA, G., GÜEMES, J., MORENO, J.C. & ORTIZ, S. (Eds.). (2004). *Atlas y Libro Rojo de la Flora Vasculare Amenazada de España*. Dirección General de Conservación de la Naturaleza, Madrid. 1069 pp.
- BIODIV–GNP. (2015). *Biodiversidade Ameazada de Galiza e Norte de Portugal*. Disponible en <http://www.biodiversidade.eu/catalogo/mapa> [10/05/2015].
- BUCH, H. (1951). Über die Flora und Vegetation Nordwest-Spaniens. *Acta Societatis Scientiarum Fennica. Commentationes Biologicae X*, 17: 1-98.
- DEVESA, J.A. (2007). *Succisa* Haller. In: J.A. Devesa, R. Gonzalo & A. Herrero (Eds.), *Flora iberica XV. Rubiaceae-Dipsacaceae*: 310-313. Real Jardín Botánico, C.S.I.C., Madrid.
- FLORA-ON. (2015). *Flora de Portugal Interactiva*. Sociedade Portuguesa de Botânica. Disponible en <http://www.flora-on.pt> [10/05/2015].
- MERINO, B. (1906). *Flora descriptiva e ilustrada de Galicia*. II. Tipografía Galaica, Santiago de Compostela. 635 pp.

- MORENO, J.C., coord. (2008). *Lista Roja 2008 de la Flora Vasculare Española*. Dirección General de Medio Natural y Política Forestal (Ministerio de Medio Ambiente, y Medio Rural y Marino, y Sociedad Española de Biología de la Conservación de Plantas), Madrid. 86 pp.
- MORENO, J.C., coord. (2010). *Lista Roja 2008 de la Flora Vasculare Española. Actualización con los datos de la Adenda 2010 al Atlas y Libro Rojo de la Flora Vasculare Amenazada*. Dirección General de Medio Natural y Política Forestal (Ministerio de Medio Ambiente, y Medio Rural y Marino, y Sociedad Española de Biología de la Conservación de Plantas), Madrid. 46 pp.
- ORTIZ, S. & MOURIÑO, J. (2004). *Succisa pinnatifida* Lange. In: A. Bañares, G. Blanca, J. Güemes, J.C. Moreno & S. Ortiz (Eds.). *Atlas y Libro Rojo de la Flora Vasculare Amenazada de España*: 520-521. Dirección General de Conservación de la Naturaleza, Madrid.
- ROMERO-BUJÁN, M.I. (2007). La flora vascular amenazada de Galicia. Catalogación y protección de las especies. *Naturalia Cantabricae*, 3: 15-23.
- SILVA-PANDO, F.J., PINO PÉREZ, R., PINO PÉREZ, J.J., GARCÍA MARTÍNEZ, X.R., MORLA JUARISTI, C., CEBOLLA LOZANO, C., GÓMEZ VIGIDE, F., CAMAÑO PORTELA, J.L., RIAL POUSA, S., ÁLVAREZ GRAÑA, D., BLANCO-DIOS, J. & PAZ ROSALES, M. (2009). Aportaciones a la flora de Galicia, IX. *Nova Acta Científica Compostelana (Biología)*, 18: 37-63.
- SOÑORA, X., RODRÍGUEZ-OUBIÑA, J. & ORTIZ, S. (1993). Apuntamentos sobre a flora vascular galega, XIII. *Nova Acta Científica Compostelana (Biología)*, 4: 25-29.
- UICN (2012). *Categorías y Criterios de la Lista Roja de la UICN: Versión 3.1*. Segunda edición. Gland, Suiza y Cambridge, Reino Unido: UICN. vi+34pp. Disponible en <http://www.iucnredlist.org> [10/05/2015].